

ارزیابی اثربخشی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای

در بهبود وضعیت زندگی و کاهش تکرار جرم در میان زندانیان

دکتر نعمت‌اله عزیزی^۱

حاتم ملکی^۲

محمد جعفری^۳

حمید فلاحی^۴

چکیده

هدف از این پژوهش، ارزیابی اثربخشی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و بررسی نقش آن در بهبود وضعیت زندگی زندانیان و کاهش تکرار جرم بود. پژوهش از لحاظ هدف، کاربردی؛ و از لحاظ شیوه گردآوری داده‌ها، توصیفی از نوع همبستگی بود. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه زندانیان شرکت‌کننده در دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای سال ۱۳۹۳ است که نمونه‌ای به حجم ۲۴۶ نفر از آن‌ها به شیوه تصادفی ساده، انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفت. اثربخشی دوره‌های فنی و حرفه‌ای بر اساس الگوی کرک پاتریک در سه سطح واکنش، یادگیری و تغییر رفتار انجام گرفت. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه ارزشیابی کرک پاتریک (۱۹۶۶) و پرسشنامه محقق ساخته برای ارزیابی وضعیت زندگی زندانیان و کاهش تکرار جرم بود. روایی پرسشنامه‌ها، با استناد به نظر متخصصان مورد تأیید قرار گرفت و پایایی آن‌ها با استناد به ضریب آلفای کرونباخ به ترتیب (۰/۹۰)، (۰/۸۰) و (۰/۷۸) محاسبه شد. جهت بررسی سؤالات پژوهش از آزمون t تک نمونه‌ای و جهت بررسی فرضیات پژوهش از مدل معادلات ساختاری (SEM) استفاده شد. در مجموع نتایج نشان داد دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای برگزار شده در زندان بر اساس سه سطح کرک پاتریک (واکنش، یادگیری، تغییر رفتار) در سطح مطلوبی قرار داشت و آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نیز موجب بهبود وضعیت زندگی زندانیان شده و از تکرار جرم جلوگیری می‌کند. همچنین می‌توان با رفع نواقصی همچون کمبود وسایل و امکانات، عدم نیازسنجی، عدم توجه مسئولین، صدور به‌موقع گواهینامه به اثربخش‌تر کردن این دوره‌ها کمک کرد.

کلیدواژه‌ها: آموزش فنی و حرفه‌ای، ارزیابی اثربخشی دوره، بهبود وضعیت زندگی، کاهش تکرار جرم

۱. استاد گروه علوم تربیتی، دانشگاه کردستان. نویسنده مسؤل: N.Azizi@uok.ac.ir

۲. کارشناس ارشد آموزش منابع انسانی، دانشگاه شهید بهشتی

۳. کارشناس ارشد جامعه‌شناسی، سازمان امور زندانها، استان کردستان

۴. کارشناس ارشد برنامه ریزی آموزشی، دانشگاه کردستان

مقدمه

جامعه سالم و امن جامعه‌ای است که در آن مردم احساس آرامش می‌کنند. از این رو امنیت به معنی صلح، عدم ترس و نگرانی از مورد تهدید قرار گرفتن توسط دیگران تعریف شده است (قاسیم باکلو و همکاران، ۲۰۱۴). به عبارت دیگر امنیت به معنی جلوگیری از بیماری، فقر، مرگ و یا هر چیزی که صلح انسان را به مخاطره اندازد تفسیر شده است (یاب و دویلی، ۲۰۰۴). یکی از عواملی که امنیت را به مخاطره می‌اندازد وجود جرم و جنایت است (ساگرت و وینک، ۲۰۰۴). حتی اگر میزان جرم هم چندان واضح نباشد اما بدیهی است که جرم، امنیت عمومی را به خطر انداخته و هزینه اجرای قانون و عدالت کیفری را تشدید می‌کند (پالرمو، ۲۰۰۹). گومز اظهار می‌دارد که جرم، سازه‌ای اجتماعی است که بر نقض ارزش‌های مشترک جامعه به دست فردی یا گروهی دلالت دارد. افزایش درصد جرم و تنوع آن در جوامع شهری نه تنها با اصول نظام اجتماعی تعارض دارد، بلکه به همراه خود، هدر رفتن منابع اقتصادی و سرخوردگی شهروندان و وخامت کلی در کیفیت زندگی را ایجاد می‌کند (مختاری و همکاران، ۱۳۹۳). جرم هزینه‌های قابل توجه و عواقب فراوانی برای قربانی، جامعه، اقتصاد، فرد مجرم و خانواده او به همراه خواهد داشت. از عوامل مؤثر بر جرم می‌توان به نابرابری درآمد (صادقی و همکاران، ۱۳۸۴)، شرایط وخیم بازار کار (رافائل و همکاران، ۲۰۰۱؛ دویل و همکاران، ۱۹۹۹؛ لویت و استون، ۱۹۹۶؛ گلد و همکاران، ۲۰۰۲)، میزان رواج کجروی در خانواده (هزارجریبی و صفری شالی، ۱۳۸۹)، تراکم جمعیت در خانواده‌ها (بیانلو و منصوریان، ۱۳۸۵) و از همه مهم‌تر بیکاری و فقدان مهارت (گرشاسبی‌فخر، ۱۳۸۹، صادقی و همکاران، ۱۳۸۴، هارلو، ۲۰۰۳، هزارجریبی و صفری شالی، ۱۳۸۹) اشاره کرد. فرد بیکار قادر به حفظ استاندارد خاص زندگی خود نیست؛ بنابراین بیکاری، اثر تکانه‌ای است که فرد را مجبور به وارد شدن در فعالیت‌های مجرمانه می‌کند (صمدی، ۱۳۹۲). عدم داشتن مهارت یکی از عواملی است که سبب می‌شود تا افراد جهت برآوردن نیازهای خود به اعمال خلاف عرف و هنجارهای جامعه دست بزنند. در واقع داشتن مهارت و کار مهم‌ترین راه‌نشان دادن توان برتری آدمی بر هم‌جریان‌ها و تأکیدی است بر حیثیت انسانی او و آن‌قدر سازنده است که می‌تواند انسان را از تلاطم زندگی اجتماعی مصون دارد. بنابراین داشتن مهارت، ضمن تقویت شخصیت و منزلت اجتماعی فرد، به ایجاد شرایط اولیه برای اشتغال و داشتن کار به فرد کمک می‌کند.

اهمیت اشتغال و داشتن کار مناسب برای افراد به حدی است که بنا به گفته دیل کارنگی کار به‌منزله ارزان‌ترین دارویی تلقی می‌گردد که برای رفع نگرانی و کسب آرامش ساخته شده است

به‌هرحال بررسی وضعیت مشاغل زندانیان نشان می‌دهد که بسیاری از زندانیان با مهارت‌های شغلی محدود و بدون سابقه اشتغال پایدار وارد زندان می‌شوند (هارلو، ۲۰۰۳). وولف، شی و اسنومن (۲۰۱۲) بیان داشته‌اند که زندانیان بیشتر به علت فقدان مهارت، تجربه و اطلاعات ارتباطی شبکه‌ای محدود، وارد زندان می‌شوند. این مسئله، ضرورت مهارت‌آموزی و ارائه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در زندان را بیش‌ازپیش نشان می‌دهد. مطالعات در این زمینه نیز نشان داده است که آموزش در زندان ارتکاب مجدد جرم و بازگشت به زندان را کاهش می‌دهد (نالی و همکاران، ۲۰۱۲؛ آندرس و نوبلیت، ۲۰۱۱؛ بادچلدر و پیپرت، ۲۰۰۲؛ چاوهز و داوه، ۲۰۰۷؛ کلینگ و کروگر، ۲۰۰۱؛ مورتی، ۲۰۰۴). در این راستا سازمان زندان‌ها باهدف اصلاح الگوی رفتاری نابهنجار و کاهش جرم، آموزش مهارت‌های حرفه‌ای را به‌عنوان راهکاری برای ایجاد ظرفیت لازم در زندانیان جهت کسب مهارت و نگرش لازمه یک شغل، در نظر گرفته و در سال‌های نه‌چندان دور به اجرا گذاشته شده است. آموزش فنی و حرفه‌ای، آموزشی است که افراد را برای اشتغال در حرفه خاص و یا افزایش دانش و مهارت شغلی آماده می‌کند و سطح آگاهی آن‌ها را از پیشرفت‌ها و نوآوری‌هایی که در زمینه حرفه آنان صورت گرفته است بالا می‌برد (ابراهیم‌زاده، ۱۳۸۵). آموزش فنی و حرفه‌ای زندانیان، حرکت به‌سوی اشتغال مشروع بوده و یک عامل کلیدی برای زندگی جدای از جرم است. شرکت در برنامه‌های آموزشی باهدف بهبود مهارت‌های شغلی با کاهش تکرار جنایات در ارتباط بوده و این برنامه‌ها مبتنی بر این دیدگاه است که زندانیانی که به دنبال مهارت موردنیاز جهت به دست آوردن یک شغل هستند در پی بازگشت به دوران قبل از اولین جرم خودشان هستند (اسپانبرگ، ۲۰۰۴). هدف اصلی آموزش فنی و حرفه‌ای کمک به زندانیان جهت بهبود وضعیت زندگی با توسعه مهارت‌های شغلی و کاهش تکرار جرم است.

نکته قابل‌ذکر در ارائه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به زندانیان این است که از یک‌سو صرف ارائه آموزش نمی‌تواند مبین موفقیت در امر مهارت‌آموزی و کاهش جرم باشد. چه‌بسا بهترین برنامه‌های مهارت‌آموزی تدوین و به اجرا درآمده اما بدون اثربخشی لازم باشد. از سوی دیگر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای برخلاف آموزش‌های رسمی که به‌صورت مداوم ارائه می‌شوند در

یک محدوده زمانی و مکانی تقریباً کوتاه به زندانی ارائه می‌گردد تا فرد زندانی بتواند از طریق مهارت کسب‌شده بعد از خروج از زندان برای دستیابی به جایگاه اجتماعی مناسب تلاش و از تکرار جرم و بازگشت مجدد به زندان جلوگیری کند. این امر اهمیت فرآیند آموزش و ضرورت ارزیابی مناسب دوره‌های آموزش مهارت حرفه‌ای را بر اساس یک مدل مناسب ارزشیابی بیش‌ازپیش معلوم می‌دارد.

مدل ارزشیابی کرک پاتریک یکی از مدل‌های ارزیابی اثربخشی می‌باشد که تأثیر برنامه‌های آموزشی را در چهار سطح واکنش، یادگیری، تغییر رفتار فردی و نتایج سازمانی بررسی می‌کند. این مدل به‌عنوان الگویی جامع، ساده و عملی برای بسیاری از موقعیت‌های آموزشی توصیف‌شده و به‌وسیله بسیاری از متخصصان به‌عنوان معیاری در این حوزه شناخته می‌شود. البته لازم به ذکر است که اگرچه سطح چهارم مدل کرک پاتریک مربوط به نتایج سازمانی است، اما خود کرک پاتریک نیز اعتقاد دارد که به دلایلی همچون بلندمدت بودن برخی آثار آموزش، تبدیل نشدن مزایای آموزش به ارزش پولی، محرمانه بودن برخی اسناد سازمانی و . . .، سنجش سطح چهارم به‌طور مستقیم امکان‌پذیر نیست و پیشنهاد می‌کند که سنجش تأثیر آموزش در توسعه‌سازمانی، بر اساس نتایج سه سطح اول استنباط گردد. بنابراین در تحقیق حاضر صرفاً دوره‌های آموزشی بر اساس سه سطح اول کرک پاتریک ارزشیابی می‌شود.

(۱) سطح واکنش: بررسی واکنش شرکت‌کنندگان، اولین سطح از فرآیند ارزیابی در مدل کرک‌پاتریک است و به‌صورت سود بردن فراگیران از یک برنامه آموزشی خاص تعریف می‌شود. به‌بیان‌دیگر، واکنش، چگونگی احساس فراگیران و یا رضایت فراگیران را در مورد برنامه آموزشی اندازه‌گیری می‌کند (کرک‌پاتریک، ۲۰۰۶). (۲) سطح یادگیری: یادگیری تغییر نسبتاً پایدار در رفتار جاندار در اثر تقویت و یا اخذ تجربه می‌باشد. در آموزش بین یاد دهنده و یادگیرنده کنش متقابل وجود دارد (سیف، ۱۳۸۶). کرک‌پاتریک (۲۰۰۶) یادگیری را "میزان تغییر رفتار و نگرش شرکت‌کنندگان، بهبود دانش یا افزایش مهارت‌ها که نتیجه شرکت در برنامه است" تعریف می‌کند. (۳) سطح تغییر رفتار: سومین سطح در فرآیند ارزیابی است و به‌صورت گستره‌ای تعریف می‌شود که تغییر در رفتار در آن رخ می‌دهد، زیرا فراگیران در برنامه آموزشی شرکت کرده است. به‌بیان‌دیگر در این سطح، میزان تغییر رفتاری که در شرکت‌کنندگان با حضور در برنامه آموزشی رخ داده است، مطالعه می‌شود. (۴) سطح نتایج

سازمانی: سرانجام، سطح چهارم مدل کرک‌پاتریک، ارزیابی نتایج است. نتایج می‌توانند به صورت چیزی تعریف شوند که در نتیجه شرکت فرد در برنامه آموزشی رخ می‌دهد (کرک-پاتریک، ۲۰۰۶: ۶۳). وی سطح چهارم را استفاده کرد تا نتایج برنامه آموزشی را با اهداف سازمانی مرتبط سازد (مثلاً، افزایش تولید، بهبود کیفیت، کاهش هزینه‌ها، افزایش فروش و سود بالاتر). او تأکید داشت که اهداف نهایی برنامه آموزشی باید طبق اهداف سازمانی برای بازگشت بهینه سرمایه بیان شوند.

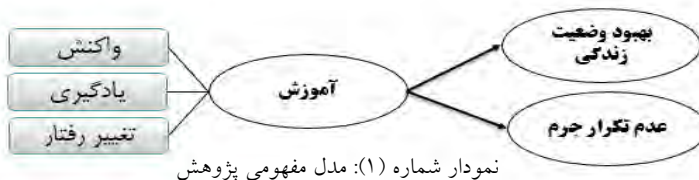
همان‌گونه که در بالا نیز اشاره شد از یک‌سو صرف ارائه آموزش مبین موفقیت نبوده و ارائه آموزش فنی و حرفه‌ای در یک محدوده زمانی و مکانی کوتاه، ارزیابی مناسب دوره‌های آموزش مهارت حرفه‌ای را بر اساس الگوی مناسب بیش‌ازپیش ضرورت بخشیده است. از سوی دیگر به منظور ارزیابی واقعی دوره‌ها باید به بررسی تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر وضعیت زندگی زندانیان و کاهش تکرار جرم توسط آن‌ها پرداخت. لذا هدف اصلی پژوهش حاضر ارزیابی اثربخشی دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای زندان‌های استان کردستان بر اساس مدل کرک پاتریک و تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر بهبود وضعیت زندگی و کاهش تکرار جرم زندانیان است. بر اساس هدف فوق سؤالات و فرضیات به شرح ذیل مطرح گردید:

سؤالات تحقیق

۱. میزان رضایت (واکنش)، یادگیری و تغییر رفتار زندانیان نسبت به حضور در دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای اجرا شده در زندان‌ها در چه سطحی است؟
۲. از دیدگاه زندانیان دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای اجرا شده در زندان‌ها چه نواقص و مشکلاتی دارند؟

فرضیات تحقیق

۱. بین آموزش‌های فنی و حرفه‌ای برگزار شده و بهبود وضعیت زندانیان پس از آزادی رابطه معنی‌داری وجود دارد.
۲. بین آموزش‌های فنی و حرفه‌ای برگزار شده و کاهش تکرار جرم زندانیان پس از آزادی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

نمودار شماره (۱): مدل مفهومی پژوهش

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر با در نظر گرفتن هدف، کاربردی و با در نظر گرفتن شیوه گردآوری و تحلیل داده‌ها، توصیفی از نوع پیمایشی می‌باشد. لازم به ذکر است که بررسی دوره‌های آموزش فنی‌وحرفه‌ای بر اساس دیدگاه زندانیان زندان‌های استان کردستان در سال ۱۳۹۳ بود. جامعه آماری کلیه زندانیان شرکت‌کننده در دوره‌های آموزش فنی‌وحرفه‌ای برگزارشده در سال ۱۳۹۳ می‌باشد. با استناد به جدول مورگان و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده، تعداد ۳۰۰ پرسش‌نامه در میان زندانیان جامعه‌ی هدف توزیع گردید که در نهایت ۲۴۶ پرسش‌نامه به‌صورت کامل بازگردانده شد (نرخ پاسخگویی: ۸۲٪). بنابراین حجم نمونه نهایی ۲۴۶ نفر بود. ابزارهای گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه بسته پاسخ کرک پاتریک (۱۹۹۴) شامل ۱۶ سؤال در سه سطح واکنش (۱۰ سؤال)، یادگیری (۳ سؤال)، و تغییر رفتار (۳ سؤال)، بود. همچنین به‌منظور سنجش وضعیت زندگی (۴ سؤال) و کاهش ارتکاب مجدد جرم (۳ سؤال) از پرسش‌نامه محقق ساخته استفاده گردید. به‌طورکلی، گویه‌های پاسخ‌گویی به پرسش‌نامه‌های پژوهش بر اساس طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت و شیوه نمره‌گذاری آن‌ها نیز از ۱ تا ۵ بود. علاوه بر این، یک سؤال باز پاسخ جهت شناسایی نواقص دوره‌های آموزش فنی‌وحرفه‌ای مطرح گردید. جهت بررسی روایی پرسش‌نامه‌ها به نظر متخصصان استناد گردید و پایایی آن‌ها نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ در سطح کلی پرسش‌نامه ۰/۹۰ برآورد گردید. ضرایب پایایی برای خرده مقیاس‌های ابزار جمع‌آوری داده‌ها در جدول گزارش‌شده است. نهایتاً جهت تجزیه‌وتحلیل داده‌ها از آزمون t تک نمونه‌ای و مدل معادلات ساختاری استفاده شد.

جدول شماره (۱): نتایج تحلیل ضرایب پایایی پرسشنامه

واکنش	یادگیری	تغییر رفتار	سه سطح	بهبود وضعیت زندگی	کاهش تکرار جرم
۸۳۰	۰/۷۶۲	۰/۸۸۰	۰/۹۰۰	۰/۸۰۱	۰/۷۸۱

یافته‌ها

بررسی متغیرهای جمعیت شناختی زندانیان شرکت‌کننده در دوره‌های آموزش فنی‌وحرفه‌ای نشان می‌دهد که ۸۷ درصد شرکت‌کننده‌ها در دوره‌ها مرد بوده‌اند (۲۱۵ نفر) و ۱۳ درصد از آن‌ها زن بودند (۳۱ نفر). ۶/۵ درصد از افراد شرکت‌کننده بی‌سواد (۱۶ نفر)، ۲۱/۱ درصد تحصیلات سطح ابتدایی (۵۲ نفر)، ۳۲/۹ درصد تحصیلات سطح راهنمایی (۸۱ نفر)، ۱۱/۸

درصد تحصیلات در سطح دبیرستان (۲۹ نفر)، ۱۵/۹ درصد دیپلم (۳۹ نفر)، ۶/۱ درصد فوق‌دیپلم (۱۵ نفر)، ۴/۵ درصد لیسانس (۱۱ نفر) و درنهایت ۱/۲ درصد فوق‌لیسانس (۳ نفر) بودند. همچنین میانگین سنی افراد شرکت‌کننده در دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای ۳۳/۷۵ سال بود.

بررسی سؤالات تحقیق

سؤال اول: میزان رضایت (واکنش)، یادگیری و تغییر رفتار زندانیان نسبت به حضور در دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای اجرا شده در زندان‌ها در چه سطحی است؟
به‌منظور بررسی این سؤال از آزمون آماری t تک نمونه‌ای استفاده گردید که نتایج آن در جدول ۲ نشان داده شده است.

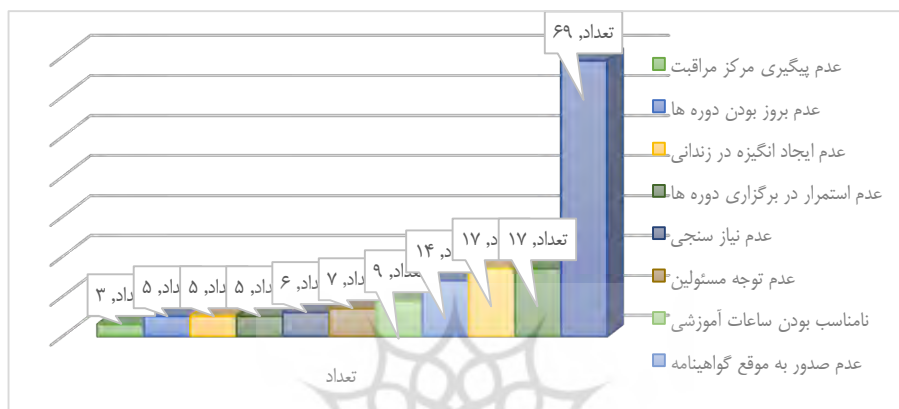
جدول شماره (۲): نتایج آزمون t تک نمونه‌ای در خصوص میزان رضایت زندانیان از سطوح سه‌گانه واکنش،

یادگیری و تغییر رفتار

متغیر	تعداد	میانگین تجربی	انحراف استاندارد	میانگین نظری	آماره t	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
واکنش	۲۴۶	۳/۴۷	۰/۴۷۰	۳	۷/۹۱۷	۲۴۵	۰/۰۰۰
یادگیری	۲۴۶	۳/۳۱	۰/۳۱۷	۳	۵/۳۹۱	۲۴۵	۰/۰۰۰
تغییر رفتار	۲۴۶	۳/۲۸	۰/۲۸۷	۳	۴/۶۹۴	۲۴۵	۰/۰۰۰

نتایج حاصل از اجرای این آزمون حاکی از آن بود که میانگین رضایت فراگیران، میزان یادگیری و تغییر رفتار به ترتیب برابر با ۳/۴۷، ۳/۳۱ و ۳/۲۸ و میانگین مورد انتظار (نظری) نیز برابر با ۳ بود. مقدار t مربوط به سطوح سه‌گانه رضایت، میزان یادگیری و تغییر رفتار فراگیران (زندانیان تحت آموزش) نیز به ترتیب برابر ۷/۹۱۷، ۵/۳۹۱ و ۴/۶۹۴ و سطح معناداری حاصل ۰/۰۰۱ گزارش شد ($P < .05$). همچنین از آنجاکه میانگین تجربی هر سه سطح بزرگ‌تر از میانگین نظری بود، لذا نتیجه گرفته می‌شود که میزان رضایت فراگیران، میزان تغییر رفتار و انتقال یادگیری دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای به‌طور معنی‌داری در سطح بالایی بوده است. برای مشخص کردن نواقص و ضعف‌های دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای یک سؤال باز در پرسش‌نامه گنجانده و از شرکت‌کنندگان در دوره‌ها خواسته شد نواقص و ضعف‌های دوره‌ها را بیان کنند. نتایج نشان داد که عمده‌ترین ضعف‌های دوره‌های برگزار شده از دیدگاه زندانیان شرکت‌کننده در دوره‌ها به ترتیب عدم وجود امکانات مناسب (۶۹ نفر)، ضعف و کمبود مربی

(۱۷ نفر)، بی‌نظمی در برگزاری دوره‌ها (۱۷ نفر)، عدم صدور به‌موقع گواهینامه (۱۴)، نامناسب بودن ساعات آموزشی (۹ نفر)، عدم توجه مسئولین (۷ نفر)، عدم نیازسنجی (۶ نفر)، عدم استمرار در برگزاری دوره‌ها (۵ نفر)، عدم ایجاد انگیزه در زندانی (۵ نفر)، عدم بروز بودن دوره‌ها (۵ نفر) و عدم پیگیری مرکز مراقبت (۳ نفر) بودند (نمودار شماره ۲).

نمودار شماره ۲). نواقص و ضعف‌های دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای

بررسی فرضیات تحقیق

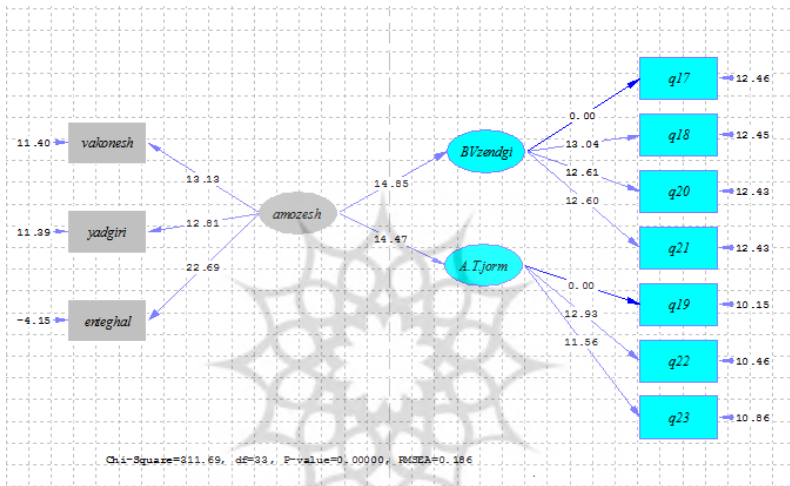
در ادامه به‌منظور بررسی فرضیات تحقیق از مدل معادلات ساختاری استفاده گردید. اما قبل از بررسی مدل تحقیق جهت بررسی ارتباط دوه‌دو متغیرهای اصلی پژوهش از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد (جدول ۳). نتایج نشان داد که روابط همه‌ی متغیرها با یکدیگر در سطح خطای کمتر از ۰.۱ مثبت و معنی‌دار بود.

جدول شماره ۳): ماتریس همبستگی متغیرهای آموزش، بهبود وضعیت زندگی و عدم تکرار جرم

آموزش	۱	بهبود وضعیت زندگی	کاهش تکرار جرم
بهبود وضعیت زندگی	۱	۰/۷۲۸**	۰/۶۹۹**
کاهش تکرار جرم	۰/۶۹۹**	۰/۷۲۸**	۱
عدم تکرار جرم	آموزش	بهبود وضعیت زندگی	عدم تکرار جرم

** : همبستگی در سطح ۰.۱ معنی‌دار است

پس از آن‌که مشخص شد بین متغیرهای تحقیق روابط مثبت و معنی‌داری وجود دارد؛ در ادامه به منظور پاسخ به فرضیه‌های پژوهش از مدل‌یابی معادلات ساختاری استفاده شد. در نمودار ۳، مدل ساختاری (مدل استاندارد) حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌های آماری ارائه شده است. بر اساس این نمودار، بار عاملی همه‌ی متغیرهای آشکار بالاتر از عدد ۴ می‌باشد و لذا می‌توان گفت که متغیرهای آشکار به‌خوبی بر روی متغیرهای مکنون بارشده‌اند. به بیان دیگر می‌توان گفت که پرسش‌نامه‌های پژوهش می‌توانند به‌طور مناسبی توصیف‌کننده‌ی سه متغیر آموزش، بهبود وضعیت زندگی و کاهش تکرار جرم باشند.

نمودار شماره (۳): مدل ساختاری پژوهش

جدول شماره (۴): شاخص‌های نیکویی برازش پیرامون آزمون برازندگی مدل مفهومی پژوهش

RMR	IFI	NNFI	CFI	GFI	RMSEA	X ²
.۱۰	.۹۲	.۸۹	.۹۲	.۸۰	.۱۶۶	(S: ۰۰۰۱) ۳۳۶,۰۲

همچنین جهت بررسی قابلیت تعمیم مدل ساختاری پژوهش، مدل معنی‌داری پژوهش (مدل t) نیز در نمودار ۳ ارائه شده است. بر اساس نتایج به دست آمده، مقدار t برای تأثیر آموزش بر بهبود وضعیت زندگی زندانیان برابر با (۱۴,۸۵)، مقدار t برای تأثیر آموزش بر عدم تکرار جرم توسط زندانیان (۱۴,۴۷) بود. بنابراین از آنجاکه همه این مقادیر و نیز سایر مقادیر معنی‌داری موجود در مدل بالای (۱,۹۶) می‌باشند، لذا می‌توان گفت مدل نهایی پژوهش، قابل تعمیم به جامعه آماری می‌باشد.

بررسی شاخص‌های نیکویی برازش نیز نشان می‌دهد که مقدار مجذور کای (χ^2) در سطح خطای کمتر از ۰/۱، معنی‌دار بوده است؛ بنابراین بر اساس این شاخص، مدل از برازش مناسبی برخوردار است. از آنجاکه مقدار آماره مجذور کای (χ^2) نسبت به تعداد نمونه‌ها دارای حساسیت بوده و با افزایش تعداد نمونه‌ها افزایش می‌یابد، بنابراین لازم است تا نسبت مجذور کای به درجه آزادی محاسبه شود، تا از این طریق رابطه آن با تعداد نمونه‌ها کنترل شود. چنانچه نسبت مجذور کای به درجه آزادی (χ^2/df) بین ۱ تا ۳ قرار داشته باشد، حاکی از برازش مناسب مدل است. از آنجاکه این مقدار در پژوهش حاضر ۱۰/۱۸ بود، لذا بر اساس این شاخص مدل پژوهش از برازش خوبی برخوردار نیست. در مورد شاخص RMSEA از آنجاکه مقدار آن (۰/۱۶) بیشتر از ۰/۱ می‌باشد، لذا بر اساس این شاخص مدل پژوهش از برازش خوبی برخوردار نیست اما مقادیر چهار شاخص CFI، NNFI، GFI و IFI به ترتیب برابر با (۰/۹۲)، (۰/۸۹)، (۰/۸۰) و (۰/۹۲) بوده که حاکی از برازش مناسب مدل می‌باشند. نتایج بررسی برازش مدل اما برحسب شاخص RMR حاکی از برازش پایین بود. به‌هرحال، از آنجاکه مدل مشاهده‌شده برحسب بسیاری از شاخص‌های نیکویی برازش، دارای برازندگی نسبتاً خوبی است، لذا در مجموع می‌توان گفت که مدل نهایی پژوهش، مدل مناسبی بوده است. پس از اطمینان از درستی مدل، در ادامه فرضیه‌های جزئی پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است. در جدول ۵ نتایج بررسی فرضیه‌های جزئی ارائه شده است.

جدول شماره (۵): ضرایب مسیر و مقادیر t متناظر با آن

فرضیه	مسیر	آماره بتا	آماره t	نتیجه
اول	آموزش به بهبود وضعیت زندگی	۰/۷۸	۱۴/۸۵	تأیید فرضیه
دوم	آموزش به کاهش تکرار جرم	۰/۶۴	۱۴/۴۷	تأیید فرضیه

بر اساس نتایج مدل معادلات ساختاری، مقدار بتای آموزش به بهبود وضعیت زندگی برابر با (۰/۷۸) و مقدار t متناظر با آن (۱۴/۸۵) بود. از آنجاکه مقدار t مشاهده‌شده بالاتر از مقدار t بحرانی (۱/۹۶) می‌باشد، لذا می‌توان گفت فرض پژوهش مبنی بر تأثیر آموزش به بهبود وضعیت زندگی در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ تأیید می‌گردد. به‌طور واضح‌تر می‌توان گفت که ۷۸ درصد از تغییرات وضعیت زندگی زندانیان توسط متغیر آموزش تبیین می‌گردد. همچنین مقدار بتای آموزش به عدم تکرار جرم برابر با (۰/۶۴) و مقدار t متناظر با آن (۱۴/۴۷) بود. از آنجاکه

مقدار t مشاهده‌شده بالاتر از مقدار t بحرانی (۱,۹۶) می‌باشد، لذا می‌توان گفت فرض پژوهش مبنی بر تأثیر آموزش به عدم تکرار جرم در سطح معنی‌داری ۰۰۵ تأیید می‌گردد.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش به ارزیابی اثربخشی دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای ارائه‌شده در زندان‌های استان کردستان بر اساس مدل کرک پاتریک و نقش این آموزش‌ها در بهبود وضعیت زندگی زندانیان و عدم تکرار جرم پرداخته شد. نتایج نشان می‌دهد که دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای برگزارشده در سطح واکنش (رضایت فراگیران)، یادگیری و تغییر رفتار در سطح مطلوبی بوده است که همسو با یافته‌های قهرمانی (۱۳۹۰) و پور جهرمی و همکاران (۱۳۹۰) می‌باشد. همچنین بررسی نواقص و ضعف‌های برگزاری دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای نشان داد که عدم وجود امکانات مناسب، ضعف و کمبود مربی، بی‌نظمی در برگزاری دوره‌ها، عدم صدور به‌موقع گواهینامه، نامناسب بودن ساعات آموزشی، عدم نیازسنجی، عدم استمرار در برگزاری دوره‌ها، عدم ایجاد انگیزه در زندانی، عدم بروز بودن دوره‌ها به‌عنوان عمده‌ترین ضعف‌ها و نواقص شناسایی شدند. این نتایج نیز با یافته‌های مطالعات قهرمانی (۱۳۹۰) همسو بوده است. بررسی فرضیات پژوهش نیز نشان داد که آموزش‌های فنی و حرفه‌ای منجر به بهبود وضعیت زندگی و کاهش تکرار جرم زندانیان می‌شود (همسو با یافته‌های چاوز و داوو؛ ۲۰۰۷، نالی و همکاران؛ ۲۰۱۲ لوچنر و مورتی؛ ۲۰۰۴، اندرس و نوبلیت؛ ۲۰۱۱، کینگ و کورگنر؛ ۲۰۰۱، بادچلدر و پیپرت؛ ۲۰۰۲). عدم آگاهی و عدم برخورداری از دانش‌ها و مهارت‌های لازم موجب می‌شود تا کسانی که دارای آگاهی کمتری هستند از نظر پیشرفت در زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی در مرتبه پایین‌تری قرار گیرند. آموزش‌های فنی و حرفه‌ای با ارائه دانش و مهارت لازم به زندانیان موجبات اشتغال مولد را برای افراد ایجاد کرده و همین امر منجر به ارتقاء طبقه اجتماعی افراد و نهایتاً بهبود وضعیت معیشتی آن‌ها می‌گردد.

تحقیقات قبلی نشان داد مجرمین بزرگ‌سال دستاوردهای آموزشی پایینی دارند (وولف، شی و اسشومن؛ ۲۰۱۲)، در تحقیق حاضر این یافته به اثبات رسید به‌طوری‌که ۲۶٪ افراد زندانی نمونه حاضر تحصیلاتی در سطح ابتدایی داشته و یا حتی بی‌سواد بوده و ۶۰/۵٪ از آن‌ها تحصیلات زیر سیکل داشتند. عواملی همچون سطح پایین سواد و مهارت‌های ریاضی اندک، تحصیل در یک مدرسه سطح پایین به همراه مشکلات دیگری از قبیل سوء‌مصرف مواد و ننگ اتصال به

سابقه کیفری، می‌تواند اشتغال بعد از آزادی را برای زندانیان به مخاطره بیندازد. در واقع این مسائل جامعه را با یک چالش روبه‌رو می‌کند. اکثر سیستم‌های عدالت در جهان به دنبال این هستند که این مسئله را با ارائه برنامه‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای در زندان حل کنند. آموزش فنی و حرفه‌ای (۱) می‌تواند به کاهش اثرات منفی اجتماعی حبس کمک کند. (۲) می‌تواند ارائه یادگیری مادام‌العمر به کسانی باشد که قبلاً فرصت‌های آموزشی محدودی داشته‌اند و (۳) همچنین این آموزش‌ها می‌تواند با بازپروراندن زندانیان از بروز جرم پس از آزادی جلوگیری کند. در واقع آموزش فنی و حرفه‌ای اولاً متغیرهای جایگزین بیشتری در دسترس افراد می‌گذارد. دوماً ارزش زمان سپری‌شده در زندان را برای زندانیان بیشتر می‌سازد. بنابراین ارزشیابی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای می‌تواند در جهت اثربخشی بیشتر و شناسایی نواقص و ضعف‌های دوره‌های فنی و حرفه‌ای پیشنهادها و کمک‌های شایانی به برگزارکنندگان دوره‌ها ارائه کند. در این راستا بر اساس نتایج تحقیق، پیشنهادهایی به شرح ذیل در جهت بهبود دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای در زندان ارائه می‌گردد.

- همان‌گونه که نتایج تحقیق نشان داد آموزش‌های فنی و حرفه‌ای ارائه‌شده در زندان دارای نواقصی همچون عدم نیازسنجی بود. لذا پیشنهاد می‌گردد به منظور هماهنگ‌تر ساختن دوره‌های ارائه‌شده با توانایی‌ها و تخصص‌های زندانیان قبل از برگزاری دوره‌ها نسبت به امر نیازسنجی اقدام گردد. چراکه نیازسنجی مهم‌ترین امر در فرآیند آموزش است.

- با توجه به اینکه نتایج تحقیق نشان داد که آموزش‌های فنی و حرفه‌ای ارائه‌شده در زندان با نواقصی همچون به‌روز نبوده مطالب ارائه‌شده، کمبود وسایل و امکانات روبه‌رو بود، لذا پیشنهاد می‌گردد مسئولین برگزاری دوره‌ها در زندان در زمان برنامه‌ریزی دوره‌ها در جهت به‌روزرسانی محتوای دوره‌ها، ارائه مواد آموزشی کافی و تدابیر لازم جهت فراهم کردن امکانات و وسایل مناسب اقدام نمایند.

- نتایج تحقیق نشان داد که از مهم‌ترین ضعف‌های برگزاری دوره‌های فنی و حرفه‌ای عدم وجود نظم و ترتیب، نامناسب بودن ساعات آموزشی و مستمر نبودن برگزاری دوره‌های فنی و حرفه‌ای می‌باشد، لذا پیشنهاد می‌گردد مسئولین برگزاری دوره‌های فنی و حرفه‌ای در جهت اجرا مؤثرتر و منظم‌تر دوره‌ها تلاش کرده تا با تغییر در مهارت‌ها و دانایی، زمینه تغییر در عملکرد و بازده نهایی افراد زندانی فراهم شود.

- همچنین نتایج تحقیق نشان داد که عدم صدور به موقع گواهینامه‌ها و عدم پیگیری‌های مرکز مراقبت به‌عنوان اصلی‌ترین مشکلات پس از برگزاری دوره‌ها بعد خروج از زندان مطرح شده‌اند لذا در این زمینه پیشنهاد می‌گردد مسئولین در جهت ارزیابی دوره‌ها به‌صورت مداوم اقدام نموده تا با برگزاری اثربخش‌تر دوره‌ها در جهت توانمندسازی حرفه‌ای زندانیان، فراهم کردن زمینه اشتغال و رفع نواقص و مشکلات گام بردارند.

نهایتاً با توجه به اینکه نتایج تحقیق نشان داد که آموزش‌های فنی و حرفه‌ای ارائه‌شده به زندانیان توانسته است منجر به عدم تکرار جرم و بهبود وضعیت زندگی در زندانیان شود پیشنهاد می‌گردد که سازمان زندان‌ها نسبت به برگزاری هرچه منظم‌تر و اصولی‌تر دوره‌ها اهتمام ورزیده و با انعقاد قرارداد با سازمان‌های دیگر همچون سازمان صنایع دستی، جهاد کشاورزی و ... زمینه اشتغال را برای زندانیان پس از خروج از زندان فراهم کرده تا با بازگشت زندانی به اجتماع، زمینه‌های ارتکاب مجدد جرم و بازگشت به زندان کم‌رنگ‌تر شوند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

۱. ابراهیم‌زاده، ع (۱۳۸۵). آموزش بزرگسالان. تهران: انتشارات پیام نور، ویراست ۲.
۲. بیانلو، ی. و منصوریان، م ک (۱۳۸۵). رابطه تراکم جمعیت با میزان و نوع جرم، فصلنامه علمی و پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۲، صفحات (۲۹-۵۶).
۳. صادقی ح؛ شقاقی شهریف و؛ و اصغرپور، ح (۱۳۸۴). تحلیل عوامل اقتصادی اثرگذار بر جرم در ایران، مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۳۸: ۶۳-۹۰.
۴. صمدی، ع ح (۱۳۹۰). تورم، بیکاری و جرائم اقتصادی، فصلنامه علمی و پژوهشی رفاه اجتماعی، سال سیزدهم، شماره ۵۱، صفحات (۱۸۹-۲۱۴).
۵. قهرمانی، م (۱۳۸۷). اثربخشی دوره‌های آموزش شرکت برق منطقه‌ای باختر از دیدگاه دانش‌آموختگان و مدیران مستقیم آن‌ها و ارائه راهکارهای اصلاحی، دو فصلنامه مدیریت و برنامه‌ریزی در نظام‌های آموزشی، دوره ۱، شماره ۱: ۳۵-۴۶.
۶. گرشاسبی‌فخر، س (۱۳۸۹). ارتباط بیکاری و سرقت در ایران، فصلنامه علمی و پژوهشی رفاه اجتماعی، سال یازدهم، شماره ۴۰، صفحات (۴۰۱-۴۲۳).
۷. مختاری، م؛ احمدی، س؛ مرادی شهیازی، ن و صفایی، ص ا (۱۳۹۳). رابطه سرمایه اجتماعی با جرم در بین افراد مجرم و غیر مجرم شهر یاسوج. فصلنامه علمی- پژوهشی رفاه اجتماعی. سال چهاردهم، شماره ۵۲، صفحات (۲۰۱-۲۲۶).
۸. نظامیان پورچهرمی، ز.؛ غفاریان سیرازی، حر؛ فاندی، ح؛ مؤمنی نژاد، م؛ محمدی باغ ملایی، م؛ عباسی، ع؛ و شریفی، ب (۱۳۹۰). اثربخشی دوره آموزش کار با دستگاه الکتروشک به پرستاران بر اساس مدل کرک پاتریک، مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، ۱۱ (۸): ۸۹۶-۹۰۲.
۹. هزار جریبی، ج و صفری شالی، ر (۱۳۸۹). بررسی عوامل مؤثر بر ارتکاب جرم (مطالعه موردی زندانهای استان مرکزی)، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۴۶، صفحات (۲۰۱-۲۳۴).
۱۰. Anders, A. D., & Noblitt, G. W. (2011). Understanding Effective Higher Education Programs in Prisons: Considerations from the Incarcerated Individuals Program in North Carolina. *The Journal of Correctional Education*, 62(2): 7-23.
۱۱. Batchelder, J. S., & Pippert, J. M. (2002). Hard time or idle time: Factors affecting inmate choices between participation in prison work and education programs. *The Prison Journal*, 82(2): 269-280.
۱۲. Chavez, R., & Dawe, S. (2007). International Research and Trends in Education and Training Provision in Correctional Settings. In S. Dawes (Ed.), *Vocational Education and Training for Adult Prisoners and Offenders in Australia: Research*

- Readings (pp. 19-33). Adelaide: National Centre for Vocational Education Research (NCVER).
۱۳. Doyle, J. M., Ahmed, E. & Horn, R. N. (1999). "The Effects of Labor Markets and Income Inequality on Crime: Evidence from Panel Data". *Southern Economic Journal*, 65: 738-717.
 ۱۴. Ghasimbaklo, Uo. Mohammadyari, GH. Mohammadzade, M. Mohammadzadegan, R. Mikhtati, M. (2014). The relationship of social support and self-esteem with recidivism among prisoners, *Journal of Research & Health Social Development & Health Promotion Research Center* 4 (3): 818-826.
 ۱۵. Giles, M., & Le, A. T. (2009). Investment in Human Capital During Incarceration and Employment Prospects of Prisoners. Paper presented at the ACEA - Reintegration Puzzle Conference, Parmelia Hilton Hotel, Perth, 31 August - 2 September.
 ۱۶. Gould, E. D., Weinberg, B. A. & Mustard, D. (2002). Crime Rates and Local Labor Opportunities in the United States: 1995-1979, *Review of Economics and Statistics*, 84 (1): 61-45.
 ۱۷. Harlow, C. W. (2003). Education and correctional populations. Washington, DC: Bureau of Justice Statistics.
 ۱۸. Kirkpatrick, D. L. (1959). Techniques for Evaluating Training Programs. *Journal of the American Society for Training and Development*, 13 (11): 1-13.
 ۱۹. Kling, J. R., & Krueger, A. B. (2001). Costs, Benefits and Distributional Consequences of Inmate Labor, Working Paper No. 449. Princeton, NJ: Princeton University Industrial Relations Section.
 ۲۰. Levitt, S. D. (1996). The Effect of Prison Population Size on Crime Rates: Evidence from Prison Overcrowding Litigation. *The Quarterly Journal of Economics*, 111 (2): 319-351.
 ۲۱. Lochner, L., & Moretti, E. (2004). The Effect of Education on Crime: Evidence from Prison Inmates, Arrests, and Self Reports. *American Economic Review*, 94: 155-189.
 ۲۲. Nally, J., Lockwood, S., Knutson, K., & Ho, T. (2012). An Evaluation of the Effect of Correctional Education Programs on Post-Release Recidivism and Employment: An Empirical Study in Indiana. *The Journal of Correctional Education*, 63 (1): 69-88.
 ۲۳. Palermo, G. B. (2009). Reintegration and Recidivism. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 53(1): 3-4.
 ۲۴. Raphael, S & Winter-Ebmer R. (2001), Identifying the Effect of Unemployment on Crime. *Journal of Law and Economics*, 44: 283-259.
 ۲۵. Saegert, S., & Winke, G. (2004). Crime, social capital, and community participation. *American Journal of Community Psychology*, 34 (3-4): 219-33.

۲۶. Spangenberg, G. (2004). Current issues in correctional education: a compilation and discussion. Council for Advancement of Adult Literacy Paper.
۲۷. Wolff, N., Shi, J., & Schumann, B. E. (2012). Reentry preparedness among soon-to-be released inmates and the role of time served. *Journal of Criminal Justice*, 40, 379-385.
۲۸. Yap, M.B., & Devilly, G. J. (2004). The role of perceived social support in crime victimization. *Clinical Psychology Review*, 24 (1):1-14.

